

News
Вести и съобщения

На 26 февруари 2014 г. в Руския културно-информационен център на ул. „Шипка“ № 34 в София се проведе тържествено честване на 180-ата годишнина от рождението на великия руски химик Дмитри Иванович Менделеев. Събранието бе организирано от Националния комитет на Международния съюз за чиста и приложна химия и Съюза на химиците в България. Списание „Природните науки в образованието“ тук помества словото, което произнесе академик Димитър Клисурски.

ДМИТРИ ИВАНОВИЧ МЕНДЕЛЕЕВ – ГЕНИЙ НА ЧОВЕЧЕСТВОТО И ВЕЛИК РЕФОРМАТОР

DMITRI IVANOVICH MENDELEEV (1834 – 1907)

Димитър Клисурски

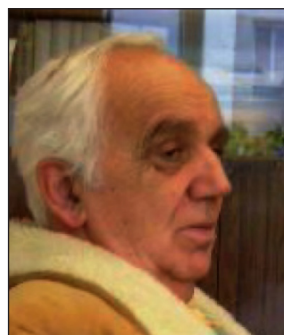
Ще споделя как аз възприемам живота и делото на Менделеев. На мен най-силно впечатление ми правят три неща.

1. Духовната му мощ и невероятната му работоспособност. Смелостта и твърдият му, да не кажа чепат характер. Сестра му Марья Ивановна си спомня, че и в последните си часове е държал писалката си в ръка.

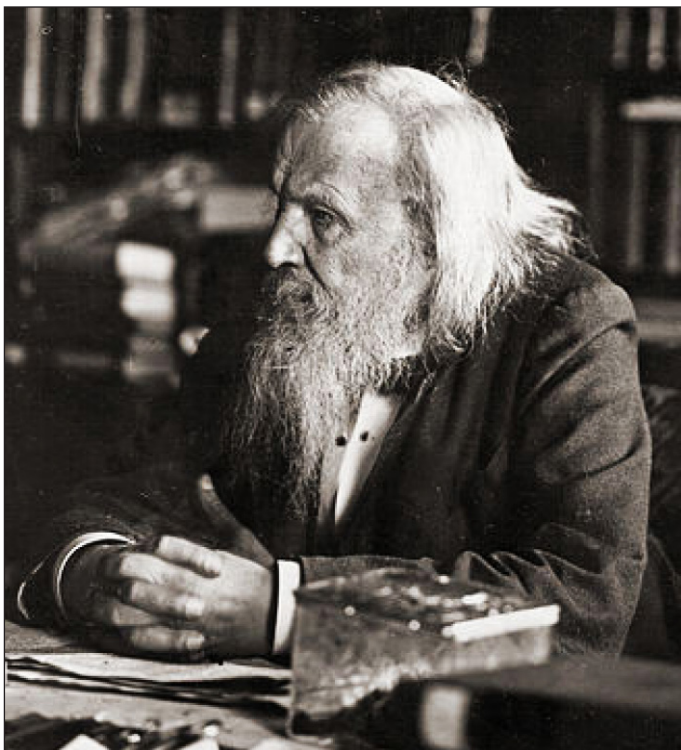
2. Многопосочният му талант. Случаят е уникален. За мен лично Менделеев е такъв великан в науката, каквито са Нютон и Айнщайн. Но Нютон например е гений с две лица. Открил е вечни закони и същевременно е бил страстен алхимик и безличен сенатор. Менделеев е бил и блестящ учен и увлекателен лектор и деен общественик.

3. Най-често учените химици са или теоретици, или практики (а понякога нито едното, нито другото). При Менделеев наука и практика са едно цяло. Притежавал е изумителна дарба и в двете насоки.

Пак повтарям – Дмитри Иванович Менделеев е уникален учен в историята на науката! Няма да навлизам дълбоко в химията. Виждам в залата колеги, които я знаят не по-зле от мен. Ще припомня само собствената оценка на Менделеев за неговите постиженията: „Спечелих си име преди всичко с четири неща: Периодичния

Академик Димитър
Клисурски

Д. И. Менделеев (1834–1907)

закон, изследванията ми върху газовете, върху разтворите и с учебника си „Основи на химията“. Това е цялото ми богатство. То не е взето от друг, а е създадено от мен. Периодичния закон не го застрашава разрушаване, въпреки че мен искаха да ме унищожат (заличат), особено немците, защото съм руснак“... Той не е само руснак. Той е неуморим, несъкрушим, всеотдаен руски патриот. Всичко прави за добруването и за могъществото на Русия.

Всичко казано до тук е само върхът на айсберга. С богатырски размах той издига руската наука до равнището на европейската и световната наука.

Според митологията всичко, до което се е докосвал царят на Фригия Мидас, се е превръщало в злато. Всичко, с което се е захващал Менделеев, е водило до нови решения – произход, технология и транспорт на нефта, бездимен барут, подземна газификация на въглищата, руска икономика, изнасяне на руската промишленост в посока на Урал, женско образование, данъчна политика, метрология, модерно земеделие, че до най-подходящия градус на руската водка. И все пак над всичко

се издигат Периодичната система и Периодичният закон. Това не е велико, това е величайше научно откритие. Такива открития се случват в науката през стотици години. При това Менделеев е единствен автор и не се касае за щастлива случайност.

Какво ме впечатлява най-много? Научната смелост на Менделеев да предсказва свойствата на още неоткрити елементи така, като че ли ги държи в ръцете си. Дори да оспорва данните на по-сетнешните им откриватели. Изглежда, че смелостта е една от чертите на руския характер. Суворов е казал преди сражението: „Който е смел, ще остане жив, който е още по-смел, ще остане цял“.

За професионалния и жизнен път имам само две думи: борба и труд! На 65 години проучва само за един месец 25 завода и рудника и написва огромен труд. На 67 години разработва проект за изследователски ледоразбивач и се готви да участва в експедиции. Тази гениална личност е пример за непрекъснато развитие. В юношеските си и първите студентски години е бил като всички. Не е детето чудо, като например Моцарт. Сам пише, че е получавал единици и двойки, особено по латински, който е мразел цял живот. Даже е имало опасност да го изключат. Дано младите слушатели не си помислят, че трябва да са двойкаджии, за да станат гении. Все пак на 15 години завършва гимназия. Поощряван от майка си, иска да следва. Тук там, там тук – накрая се записва в Главния педагогически институт, където е следвал баща му. Постъпил е с ходатайство по-късно от останалите и е трябвало да ги догонва, а и доста време е прекарвал в лазарети. В края на двугодишния курс е двадесет и пети по успех от 28 курсисти. Отбележете, успехът му започва, след като повторил двугодишния начален курс. Дипломира се с отличие и златен медал. Без малко Менделеев е щял да стане зоолог. Насочва се към химията, след като отхвърлят двете негови зооложки статии с академик Брандт. Първата от тях е „Гризачите в Петербургска губерния“. Знам, че звучи неудачно, но ще кажа: „Когато има нещо да става, то става: на 23 години е вече приват-доцент, на 30 – професор, на 35 открива периодичността – едно от най-великите открития в природните науки. У нас през XXI век на 35 години си в категорията „млад учен“.

Личният живот на Менделеев не е безоблачен. Несполучлив брак и мъчителен развод с първата жена. На 43 години се влюбва безнадеждно в 17-годишната Анна Ивановна (дай Боже, всекиму!)

Получил ли е Менделеев признание приживе? И да, и не. След като оповестил откритието на периодичността, започват споровете за приоритета му. Докато работи с ентузиазъм върху развитието на Периодичната система, негови колеги, включително и акад. Зинин, го съветват да зареже тази работа. Да не си губи времето, а да се захване с нещо по-сериозно.

Знае се, че кандидатурата на Менделеев за академик на Руската академия и за Нобелов лауреат са провалени. Той пропада и на двете места. След изборите

в Петербургската академия в протокола е записано само „признат, но неизбран“. (Какво голямо признание!). Всъщност академиците добре са знаели, че кандидатът заслужава пълна подкрепа. Провалът се обяснява с пристрастието на академиците чужденци – главно немци. Ще допълня, че още през 1874 г. Менделеев е избран почти единодушно за член-кореспондент, а същата академия го е удостоила с пълната Демидовска премия, която е възлизала на 1000 рубли (много пари за онова време).

В чужбина, а също и сред руската интелигенция, Менделев се радва на огромно признание и популярност. Избран е за почетен член на множество научни дружества и академии (включително и на Сръбската академия). През 1906 г. е предложен за Нобелова награда. Но в комитета се оказва върлият му опонент Сванте Арениус. Следващата година е предложен отново, но не дочаква решението.

И така, нито академик в собствената си страна, нито нобелист. Но нещо много, много повече – всепризнат уникален гений на цялото човечество с неувяхваща световна слава.

Така аз виждам образа на Менделеев 180 години след рождението му.

✉ **Professor D. Klissurski**
Bulgarian academy of Science
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: chemuni@abv.bg